

ilahiyat akademi

Sayı: 23, 2026, 1-18.

Issue: 23, 2026, 1-18.

Heidegger Düşüncesinde Hakikat ve Dijital Kürede Dini Hakikatin Olanığı

Truth in Heidegger's Thought and the Possibility of Truth in the Digital Sphere

Mehmet Fatih Ünal

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
Asst. Prof., Afyon Kocatepe University, Faculty of Sciences and Literature, Department of Philosophy,
Afyonkarahisar/Türkiye

mfunal@aku.edu.tr | ORCID: [0000-0001-7385-8786](https://orcid.org/0000-0001-7385-8786) | ROR ID: [03a1crh56](https://ror.org/03a1crh56)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

16 Ocak 2026 16 January 2026

Kabul Tarihi Date Accepted

6 Mart 2026 6 March 2026

Yayın Tarihi Date Published

27 Haziran 2026 27 June 2026

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin
İntihal tespit edilmemiştir. software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles
(Mehmet Fatih Ünal). have been followed while carrying out and writing
this study and that all the sources used have been
properly cited (Mehmet Fatih Ünal).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Atıf/ Cite as

Ünal, Mehmet Fatih. "Heidegger Düşüncesinde Hakikat ve Dijital Kürede Dini Hakikatin Olanığı". *İlahiyat Akademi* 23 (Haziran 2026), 1-18. DOI: [10.52886/ilak.1864736](https://doi.org/10.52886/ilak.1864736)
Ünal, Mehmet Fatih. "Truth in Heidegger's Thought and the Possibility of Truth in the Digital Sphere". *Theological Academia* 23 (June 2026), 1-18. DOI: [10.52886/ilak.1864736](https://doi.org/10.52886/ilak.1864736)

Öz

Son dönemin en popüler konularından biri kuşkusuz dijitalleşmedir. Hakikat ise düşünce dünyasını yüzyıllardır meşgul eden temel bir kavramdır. Bu iki tema bir araya geldiğinde, felsefe alanında ilk akla gelen isimlerden biri Martin Heidegger'dir. Bu çalışma, Heidegger'in varlık anlayışı ekseninde modern teknolojinin zirvesini temsil eden dijital kürede dini hakikatin imkânını ve sınırlarını tartışmaktadır. Heidegger, hakikati bir önermenin nesnesiyle ya da başka bir önermeyle olan uyumu, yani doğruluk olarak ele almaz. Ona göre hakikat, örtülü (gizli) olanın kendisini açma sürecini ifade eden aletheia (açılmışlık) olarak anlaşılmalıdır. Ne var ki modern metafiziğin doruğu olarak gördüğü teknoloji, dünyayı ve içindekileri yalnızca hesaplanabilir, depolanabilir ve tüketilebilir bir "yedek güç" (Bestand) şeklinde kavrayan Ge-stell (çerçeveleme) karakteriyle bu açığa çıkışı perdelemektedir. Çalışmanın temel iddiası şudur: Teknolojinin kurduğu dijital küre, varlığı, insanı ve nihayet en yüksek dini hakikati, yani Tanrı'yı veriye indirger; böylece Tanrı'yı bir bilgi nesnesine veya tüketim içeriğine dönüştürür. Dijital küre kutsalı, Tanrı ile karşılaşmanın zemini olmaktan çıkarıp bir simülasyon düzlemine taşır; bu süreç, insanın yerküre üzerindeki ikametini giderek dijital küreye aktarmaktadır. Buna karşılık çalışma, Heidegger'in Şey (the thing), dördü (das Geviert), kutsallık (das Heilige) ve Şair kavramsallaştırmalarından hareketle dijital kürenin "şeffaf hakikat" iddiasıyla ördüğü sınırların ötesinde, insan ile en yüksek dini hakikat olan Tanrı'nın karşılaşmasına bir yol bulunup bulunamayacağını sorgulamaktadır. Sonuç olarak teknoloji çağının dijital küresinde dini hakikatin imkânı, "en yüksek veri" biçiminde kurgulanan; herkese açık (nesnel), her an erişilebilir ve gizeminden arındırılmış bir hakikat/Tanrı tasavvurunun içinde neredeyse görünmez hâle gelmiştir. Heidegger'in "dünyanın gecesi" olarak adlandırdığı bu durum, Tanrı'yı görünmez kılarak hakikatin örtülü karakterini yeniden görünür kılar. Teknolojinin şeffaflık iddiasıyla kurduğu bu gece, örtüldüğü sanılanı—hakikati—ışaret eden kutsal bir geceye dönüşmektedir. Dijitalleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri, literatürde sıklıkla konu başlığı veya alt başlıklar düzeyinde ele alınır. Buna karşın dijitalleşme ile hakikat ilişkisini ontolojik ya da epistemolojik düzlemde tartışan, farklı perspektifleri bir araya getiren çalışmaların görece azlığı dikkat çekmektedir. Dijitalleşme ile hakikat ilişkisini felsefi bir zeminde, özellikle dini hakikate odaklanarak tartışan bu çalışma, mevcut yorumlardan hareketle yeni bir bakış açısı geliştirmeyi ve literatürdeki bu boşluğa mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Kuramsal çerçeve Heidegger'in teknoloji eleştirisi temelinde kurulmuştur. Çalışma, hakikat ile teknoloji arasındaki ilişkinin metafizik düzlemdeki kökensel bağını açıklamakta; bu bağın modern düşüncede "çerçeveleme" mantığıyla biçimlendiğini ve bunun hakikatin problemleri bir yeniden tanımlanmasına yol açtığını göstermektedir. Nihayetinde çalışma, teknoloji karşıtlığına sivrulmadan, hakikat ile teknoloji arasındaki gerilimin bir tür kader olarak belirlediğini ileri sürer: Dijitalleşme dini hakikatin üzerini örter; fakat aynı zamanda hakikatin (ve dini hakikatin) sahici örtüklüğünün yeniden fark edilmesine de zemin hazırlar. Heidegger'in kavram setiyle bakıldığında, modernitenin teknoloji ve dijitalleşme üzerinden ürettiği bu gerilim, otantik varoluş için bir imkân alanı olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda çalışma, önerdiği bakış açısının ve kavram yorumlarının, akademik ve sosyal alanlarda kimi zaman içinden çıkılmaz hâle gelen tartışmalara yapıcı bir alternatif sunabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Heidegger, Dijitalleşme, Dijital Küre, Dini Hakikat, Kutsallık.

Abstract

Digitalization has undeniably become one of the most prominent themes of the contemporary era, while truth remains a fundamental concept that has occupied philosophical thought for centuries. When these two themes intersect, Martin Heidegger emerges as a seminal figure. This study discusses the possibilities and limitations of religious truth within the digital sphere—representing the pinnacle of modern technology—through the lens of Heidegger’s ontology. Heidegger does not consider truth to be correspondence (*adaequatio*) of a proposition with its object or with another proposition, that is, its correctness. According to him, truth should be understood as *aletheia* (unconcealment), which is the process of the self-manifestation of that which is hidden. However, technology, which he views as the zenith of modern metaphysics, obscures this unconcealment through its character of *Ge-stell* (Enframing), which perceives the world and its inhabitants solely as a calculable, storable, and consumable “standing reserve” (*Bestand*). The central premise of this work is that the digital sphere established by technology reduces being, humanity, and ultimately the highest religious truth—God—to mere data, thereby transforming the Divine into an object of knowledge or a content of consumption. This process shifts the ground of the encounter with the Sacred from a meaningful dwelling to a plane of simulation, increasingly migrating human existence from the physical earth to the digital realm. In response, this study draws upon Heidegger’s conceptualizations of “the Thing” (*das Ding*), “the Fourfold” (*das Geviert*), “Holiness” (*das Heilige*), and “the Poet” to investigate whether a path can be found toward an encounter between humanity and God beyond the boundaries set by the digital sphere’s claim of “transparent truth.” Consequently, within the digital sphere of the technological age, the possibility of religious truth has become nearly invisible, eclipsed by a conception of God/Truth framed as “supreme data”—objective, universally accessible, and stripped of mystery. This condition, which Heidegger terms the “world’s night,” renders God invisible while simultaneously making the veiled character of truth visible once more. The night established by technology’s claim to transparency thus transforms into a “sacred night” that points toward the very truth it was thought to obscure. While the positive and negative aspects of digitalization are frequently discussed in the literature, there is a notable scarcity of works that debate the relationship between digitalization and truth on an ontological or epistemological level. By discussing this relationship on a philosophical ground with a specific focus on religious truth, this study aims to develop a new perspective based on existing interpretations and provide a modest contribution to this gap in the literature. Grounded in Heidegger’s critique of technology, the study elucidates the primordial connection between truth and technology on a metaphysical plane, demonstrating how this bond is shaped by the logic of “enframing” in modern thought. Ultimately, without resorting to technophobia, the study asserts that the tension between truth and technology emerges as a kind of destiny: digitalization veils religious truth, yet simultaneously prepares the ground for a rediscovery of the authentic veiledness of truth. Viewed through Heidegger’s conceptual framework, this tension can be evaluated as a space of possibility for authentic existence, offering a constructive alternative to the often-impasse-ridden debates in academic and social fields.

Keywords: Philosophy, Heidegger, Digitalization, Digital Sphere, Religious Truth, Holiness.

Giriş

Teknoloji kelimesi, Antik Yunan filozofları tarafından kullanılan *tekhne* kelimesinden türemiştir. Platon ve Aristoteles başta olmak üzere bu kavramı bugün kullandığımız teknoloji kelimesinden çok daha geniş bir anlamda kullanmışlardır. Bu geniş anlam kümesi zanaat ve sanattan yani insanın eliyle yaptıklarından teorik bilginin en üst hali olan episteme ve epistemeyi kullanma becerisi olarak tanımlanabilecek *phronesis*'e kadar geniş bir alanı taramaktaydı. Bu geniş anlam kümesi içerisinde *tekhne*'nin el ile meydana getirilen/üretilebilir bilgileri ifade eden kısmı Antik Yunan düşüncesindeki yaygın bilgi hiyerarşisine dayalı olarak daha aşağıda sınıflandırılmıştır. "Hem Platon hem de Aristoteles, teknolojileri ve üretken sanatları defalarca felsefi bir zihin için en az değer arz eden faaliyet ve bilgi biçimleri olarak nitelemişlerdir."¹ Antik Yunanda *tekhne* kavramı, marangozluk ve terzilik gibi el becerilerini hem güzel sanatları hem de düşünsel becerileri ifade etmek için kullanılıyordu. Doğal olarak sanat, zanaat ve teorik düşünme gibi kavramların hepsi teknoloji kavramının köküyle oldukça yakından alakalıydı. Bugün olduğu gibi teknoloji ve sanat arasındaki ayrım neredeyse yoktu. Özellikle sanat ve teknoloji *poiesis* (yaratma) noktasında neredeyse aynı anlama geliyordu. Aristoteles'in ifadesiyle: "sanat ile doğru akılla giden, yaratmayla ilgili huy aynı şeydir."² Ona göre, sanat, akıl yürütme ile yapılan rasyonel bir yaratıma karşılık geliyordu.

Aristoteles sanat ile *tekhne* kavramlarını neredeyse birbirlerinin yerine konulabilecek şekilde yakınlaştırmıştır. O, *fizik* kitabında ise *physis* ile *tekhne* kavramları arasındaki ayrımı derinleştiriyordu. Aristoteles'in değişim ilkesi üzerinden yaptığı bu ayrım; doğal şeyler hayvanlar, bitkiler gibi değişim ilkelerini kendi içlerinde taşırlarken; bir marangozun yaptığı masanın kendinde bir değişim ilkesi olmadığı yönündeydi. Masa, bir dış etki (marangoz) tarafından üretilmiş ve değiştirilmiştir.³ Aristoteles'in bu ayrımı modern düşünceyle beraber doğanın içsel değişim ilkesinin elinden alınıp insanın eline verilmesiyle birlikte tamamen değişmiştir. *Tekhne* kavramının el becerisinden *Nikomakhos*'a Etik'te geçen anlamıyla eldeki bilginin doğru kullanılması anlamında rasyonel bir üretim şeklindeki geniş tanım yelpazesi Antik Yunan düşüncesinin bilgi hiyerarşisinde git gide birbirlerinden kopmuşlardır. Platon'un Yasalar kitabındaki: "her şeyden önce, yerli halktan hiç kimse ve kölesi el sanatlarıyla uğraşmasın. Nitekim, devletin ortak düzenini koruyan ve ona sahip çıkan yurttaş uzun bir çalışma ve geniş bilgi gerektiren doyurucu bir mesleğe zaten sahiptir; yan bir işle uğraşması gereksizdir"⁴ ifadeleri bu felsefi bilgi hiyerarşisinde önceliğin daha teorik uğraşlara verildiği açıktır.

¹ Shannon Vallor, "Introducing the Philosophy of Technology", *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*, ed. Shannon Vallor (New York: Oxford University Press, 2022), 1-2.

² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997), 117.

³ Sean D. Kirkland, "Heidegger and Greek Philosophy", *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 84.

⁴ Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna - Saffet Babür (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007), 335.

1. Doğanın El Altına Alınmasına Giden Süreç: Teknoloji

Modern dünya görüşü düşünce dünyasına hâkim olana kadar, düşünce dünyası Antik dönemden Orta Çağın geç dönemlerine kadar sırasıyla Platon ve Aristoteles etkisi altındaydı. Bu yüzden Antik düşünce içerisinde el becerisi anlamında tekhne'nin, teorik düşünce karşısında küçük görülmesinin, bütün bu çağları etkilemesi beklenir. Fakat bazı yorumcuların zanaatkarları, siyasi işlerden uzaklaştırmak için siyasi olarak bu tutumun sergilendiği; yoksa metafizik bir düşünce pozisyonu gereği el becerisinin teorik düşünceden ayrılmadığı, iddiasına göre ise bu tamamen sonradan uydurulan bir gerekçedir.⁵ Bu iki yaklaşımdan hangisi geçerli olursa olsun maddi dünya ile uğraşmak modern düşüncesinin kurucularına kadar saf entelektüel tefekkürden daha aşağıda ve ayrı görülmekteydi. Bunun bir getirisi olarak felsefi düşüncenin de aynı dönemlere kadar teknoloji üzerine pek eğilmediğinden bahsetmek mümkündür. Teknik düşüncenin tekrar düşünme sahasına girdiği neredeyse ilk örneklerden biri olan Francis Bacon'ın *Novum Organum* kitabında bile, teknoloji hala bağımsız bir konu olarak görülmemiştir. "Bunun yerine teknoloji ve teknolojik tahayyül 'mekanik sanatlar', iki temel amaç için elverişli araçlar olarak özümseriz: Bilimsel araştırma ve teori inşasına yönelik mantıksal bir yöntemin epistemik hizmeti ve insan konforunu ve 'rahat yaşamı' artırmanın pratik hizmeti"⁶ olarak tanımlanmıştır.

Bacon, Aristoteles'in tekhne'ye biçtiği insanın hayatta kalmasına yardım eden ama yine de asil olmayan bir uğraş pozisyonunu tamamen değiştirmiştir. Bacon, insanın doğaya hükmetmesini sağlayan, tıpkı insan üretimi yani sanatta olduğu gibi doğanın kendinde olduğu düşünülen değişim gücünü insanın üstlenmesinin teknoloji sayesinde olacağını düşünmektedir. Ona göre teknik sanatlar, doğayı taklit etmekle yetinmeyecektir. Artık teknoloji doğayı insanın hizmetine boyun eğdirerek ona hizmet etmesini sağlayacaktır. Yine Descartes gibi modern düşüncenin kurucularından birisi olarak anılan bir düşünür de bu anlayışı desteklemektedir. Ona göre insanın doğa karşısındaki fiziksel dezavantajını teknik bilgi bir güç dengeleyicisi olarak giderecektir.⁷ Doğaya hükmetme ve sahip olma motivasyonu başlayan bu düşünce git gide doğa güçlerine (doğum, ölüm vb.) de hükmetme hedefiyle kendini revize edecektir.

Doğaya hükmetmemizin önünü açan modern teknik tanımı, Galileo ve Newton'un mekanik evren anlayışının üzerine Descartes gibiler tarafından felsefi olarak oturtulmuştur. Böylece Aristoteles'e göre kendi içsel amacını (telosunu) kendi içerisinde taşıyan madde, kelimenin tam anlamıyla ölü bir makine dışlisine dönüşmüştür. Amacından arındırılan madde adeta cansız bir bedene dönüşmüştür. Artık madde, kaynağı insan dışında olan verili bir potansiyeli ortaya çıkarma

⁵ Shannon Vallor, "Introducing the Philosophy of Technology", 2.

⁶ Shannon Vallor, "Introducing the Philosophy of Technology", 3.

⁷ Charles Ess, "Toward an Existential and Emancipatory Ethic of Technology", *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*, ed. Shannon Vallor (New York: Oxford University Press, 2022), 594.

amacından yoksun kalınca, insanın her türlü müdahalesine açık bir hale gelmiştir. Bu, teknik müdahale olarak adlandırılabilir.⁸ 18. yüzyıla gelindiğinde 'tekhne', Aristoteles'deki köklerine neredeyse sadık kalınarak, Johann Beckmann'ın 1777 tarihli *Teknolojiye Giriş* eserinde yeni ve günümüze değin kullanılan formuyla karşımıza çıkmaktadır.

Backmann'a göre teknoloji, doğal malzemelerin işlenmesi anlamındaki zanaat olarak tanımlanmaktadır.⁹ Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik kitabında tekhne'ye yüklediği bilgiyi kullanma becerisi anlamı, mekanik bir evren anlayışı içerisinde teknoloji kelimesinin içerisine taşınarak kavramı doğal olanın işlenmesinin bilimi olarak yeniden konumlandırmıştır. Böylece teknoloji kavramı hızla felsefi tartışmaların odağına tekrar oturmuştur. Nitekim, "1877'de, Marx'ın çağdaşı bir filozof olan Ernst Kapp, *Teknoloji Felsefesinin Ana Hatları (Grundlinien einer Philosophie der Technik)* başlığını taşıyan ilk kitabını yayımlar; burada aletin (aracın) insanın bir 'organ uzantısı' (*organ-extension*) olduğu fikrini ortaya atar"¹⁰ Böylece çağdaş felsefe içerisinde teknolojinin eleştirildiği araçsal ve antropolojik tanımlar belirginleşmeye başlamıştır. Bu iki tanım da insanın doğaya hükmetmesi düşüncesinin motive ettiği tanımlardır.

2. Onto-teolojik Kriz: Tanrı'nın da Tüm Varolanlar Gibi Nesneleştirilmesi

Teknoloji kavramının modern düşünceye kadar seyrinin ve sonunda ulaştığı noktanın en kamil eleştirilerinden birisi muhakkak Heidegger'dir. Nitekim onun en bilinen, *Varlık ve Zaman* başta olmak üzere birçok eseri, açık veya örtük olarak teknoloji kavramının eleştirisine hasredilmiştir.

Öncelikli olarak Heidegger, teknolojinin araçsal tanımına yani insanın nasıl kullandığına bağlı olarak teknolojinin iyi veya kötü olarak nitelenebileceğine dair anlayışı eleştirir. İkinci olarak ise, teknolojinin insanın amaçlarına ulaşmak için ortaya çıkardığı ürünlerin ve yöntemlerin genel adı olduğuna dair inancı eleştirir. Ona göre teknoloji ister bir araç isterse amaca ulaşmak için insanın araçlarını oluşturmasına yardımcı bir teknik olsun, her iki tanım da teknolojinin özüne dair insanı körleştirmektedir.¹¹ Öyle ki bu tanımlar ışığında teknolojinin kendi başına bir özü olması bile mümkün görünmemektedir. Oysa Heidegger'e göre, "teknikğin özü de asla ve hiçbir şekilde teknik bir şey (teknik-olan, *Technische*) değildir."¹² Ona göre,

⁸ Keekok Lee, "Homo Faber: The Unity of The History and Philosophy of Technology", *New Waves in Philosophy of Technology*, ed. J. K. Berg Olsen vd. (New York: Palgrave-Macmillan, 2009), 18.

⁹ Stig Børsen Hansen, *Philosophers of Technology* (Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2020), 4.

¹⁰ Hans Ruin, "Technology", *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 353.

¹¹ Carmine Di Martino, "Heidegger and the Conception of Technology as Fate", *Heidegger and Contemporary Philosophy*, ed. Carmine Di Martino (Switzerland: Springer, 2021), 58.

¹² Martin Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, çev. Doğan Özlem (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998), 44.

teknolojinin özü de diğer her şeyin özüyle aynı cinsten olmalıdır. O halde nasıl bir taşın özü, evrendeki diğer taşlar içerisinde bir taş değildir. O taşın özünü ifade eden bir şeydir. Heidegger'e göre, "Teknik, gizini-açmanın bir tarzıdır. Teknik, gizini-açmanın (Entbergen) ve gizlilikten-çıkması-olmanın (Unver-borgenheit) vuku bulduğu, yani aletheia'nın, Hakikat'ın olup bittiği alanda vücut bulup sürer (west)."¹³ Buna göre, tekniğin özü teknolojik bir şey olmaktan ziyade bir tür açığa çıkarmadır.

Heidegger tekniği bir tür açığa çıkma olarak tanımlamıştır. Bu tanım, Aristoteles'in bir şeyin onu açığa çıkaran bilgisi olarak ifade edilebilecek tanımlamasına yakın bir tanımdır. Heidegger'e göre, teknolojinin açığa çıkma tanımına modern teknoloji ile beraber yeni bir yazgı eklenmiştir. Heidegger'in ifadesiyle bu Gestell (Çerçeveleme) kavramıyla adlandırılır.¹⁴ Heidegger, daha önce ifade edilen tekne kavramının modern düşüncedeki doğaya hükmetmenin aracı olarak konumlandırılması anlayışının modern dönemde teknolojiye katılan çerçeveleme yazgısının nedeni olduğunu düşünmektedir. Gestell, doğanın döngüsüne bozmadan dahil olmak yerine onu bütün telosunu yok sayan bir şekilde kaynak olarak çıkartıp depolanmaya zorlayan bir yazgıdır. Artık poiesis anlamında meydana getirme modern teknolojiye hükümünü yitirmiştir. Bir çiftçinin, doğanın meydana getirmesine yardım ederek yön vermesi gibi bir şey, modern teknoloji için geçerli değildir. Modern teknoloji doğanın efendisi olduğunu düşünen insanın ona meydan okumasının yoludur. Modern teknolojinin açığa çıkma tarzı olarak tanımlanan gestell içerisinde doğa ve içerisindeki her şey insan dahil bir Bestand (Hazırda Bekletilen stok /Kaynak) olarak görülmektedir.¹⁵ Modern teknoloji, çerçeveleme ile doğayı bir el altında olarak konumlandırmaktadır. Artık doğa, her an erişilebilir ve kendi özü olmayan bir kaynaktır.

Heidegger'in çerçevelemeyi modern teknolojinin zorlayıcı bir açığa çıkma modeli olarak ortaya koyması tesadüfi bir durum değildir. Bu teknoloji eleştirisi Heidegger'in klasik batı metafiziği eleştirisinin bir uzantısıdır. Heidegger için klasik batı metafiziği modern teknolojik anlayışla beraber kendini tamamlamıştır. Heidegger tekniğin özünün teknolojik bir şey olmadığını söylerken yine aynı temel görüşünü ifade etmektedir. Tekniğin özü teknolojik bir şey değil aksine metafiziğe ait bir şeydir. Bu yüzden modern teknolojiyle beraber zorlayıcı bir açığa çıkma olarak çerçevelemenin teknolojinin özüne katılması, klasik batı metafiziğinin tamamlanması olarak okunabilmektedir. Heidegger *Dünya Resimleri Çağı* eserinde bunu açıkça ifade etmiştir. "Varlığı teknomorfolojik bir şeye indirgeyen teknolojik yorum, eğer metafizik tarihinde yerini alıyorsa, bunun sebebi modern teknolojinin

¹³ Martin Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, 54.

¹⁴ A. Kadir Çüçen, *Heidegger'de Varlık ve Zaman* (Bursa: Asa Ktabevi, 2003), 168.

¹⁵ Mark Sinclair, "Coming to Terms with Nihilism: Heidegger on the Freedom in Technology", *The Movement of Nihilism*, ed. Laurence Paul Hemming vd. (Great Britain: Continuum International Publishing Group, 2011), 161.

özünün metafiziğin özüyle 'özdeş' (*identisch*) olmasıdır. Bu nedenle metafizik, öncelikle bir doktrinler (öğretiler) sistemi değil; varlıkları yorumlamanın ve algılamanın teknolojik bir biçimidir."¹⁶ Bu anlayışa göre insan, dünyanın içerisinde değil; dünya, insanın elinin altındadır. Dünya içinde varolanların formları teknolojik olarak işlenebilir olup olmadıklarına göre değerlendirileceklerdir. Var olmak ile teknolojik olmak arasında bir paralellik böylece kurulmuştur. Orta Çağ düşüncesinde Tanrı'nın yarattığı şey olarak varlık, epistemolojiyi ilk felsefe haline getiren modern düşüncede "bir özne ile ilişkili bir nesne olmak anlamına geliyordu. Modern Teknoloji ise 'varlığı', 'insanın güç istenci için bir ham madde olmaya' dönüştürür. Şeylerin gerçekliği, artık insanların onlardan ne yapabileceğine (onları nasıl işleyebileceğine) indirgenmiş durumdadır."¹⁷ Heidegger için bu nokta teknoloji, varlık ve varlığın hakikati arasındaki ilişkinin kendisini açıkça ortaya serdiği yerdir.

Heidegger'e göre, modern düşüncenin teknoloji eliyle doğaya hükmederek varlığı ölçülebilir/hesaplanabilir bir kaynağa dönüştürmesinin ardında çerçeveleme diye ifade ettiği imkana dayanan hesaplayıcı düşünce olduğunu düşünmektedir. Ona göre, "Benzer bir şekilde, doğanın kendisini kuvvetlerin etkilerinin hesaplanabilir bir bağlamı olarak sunduğu gizinden-çıkma, aslında doğru (*richtig*) saptamalara izin verebilir; fakat tam da bu başarılar sayesinde doğru-olan (*Rich-tige*) her şeyin ortasında hakikat-olanın (*Wahre*) geri çekilmesi tehlikesi kalabilir."¹⁸ Böylece, tekhné'nin açığa çıkarma karakteri yerini modern teknolojinin hesaplayıcı düşünce anlayışına bırakmaktadır. Heidegger'e göre bu, insanın daha önce yüzleşmediği bir tehdittir. Teknoloji deyince akla ilk gelen alet veya üretilmiş kötülükler gibi bir tehditten ziyade insanı, kökensel bağlantılarından uzaklaştıracak bir tehdittir. Onun ifadesiyle, "Esas tehdit, insanı zaten kendi özü içerisinde etkisi altına almıştır. Çerçevelemenin hükümranlılığı, insanı, daha kökensel bir gizini-açmaya girmenin ve böylece daha ilksel bir hakikatin çağrısını deneyimlemenin insana men edilebilmesi imkânıyla tehdit eder."¹⁹

"Dijital" sözcüğü Latince *digitus*, yani parmak sözcüğüne işaret eder, parmak da sayı saymaya. Dijital kültür, insanları küçültüp birer parmak-varlık haline getirdi."²⁰ Byun-Chul Han dijitalleşmeyi böyle tarif ediyordu. Heidegger'in bir kader olarak çerçevelemenin bağrından gelişen hesaplayıcı düşünme ile teknolojinin varolanları depolanabilir yani sayılabilir olmak kaydıyla dikkate alacağına dair düşünceleri dijitalleşme ile herkes tarafından erişilebilir bir hüviyete kavuşmuştur.

¹⁶ Christian Sommer, "The Perfection of Gestell and the Last God. Heidegger's Criticism of Techno-Nihilism", *Heidegger and Contemporary Philosophy*, ed. Carmine Di Martino (Switzerland: Springer, 2021), 28.

¹⁷ Peter-Paul Verbeek, "The Empirical Turn", *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*, ed. Shannon Vallor (New York: Oxford University Press, ts.), 37.

¹⁸ Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, 71.

¹⁹ Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, 72.

²⁰ Byung-Chul Han, *Yeryüzüne Övgü: Bahçelere Bir Yolculuk*, çev. Nafer Ermiş (İstanbul: İnkâ Kitap, 2021), 61.

Byun-Chul Han şöyle devam etmektedir. “Saymak her şeyi karşılaştırılabilir hale getiriyor. Performans ve yeterlilik sayılabilir şeylerdir. Günümüzde sayılabilir olmayan, artık varlığını [Sein] sürdüremiyor. Ama Varlık öyküleyicidir, anlatıdır, sayı değildir.”²¹ Yani modern teknolojinin bir kaynak olarak depolanamayan varlıkları göz ardı etmesinin bir uzantısı olarak dijital çağda sayılamayanlar göz ardı edileceklerdir. Modern teknolojinin hesaplayıcı düşünmesine dayalı niceliğin tüm varlıkları belirleyici karakteri metafizik bir sonuç olarak varlığa bakışı olduğu gibi değiştirmiştir. Heidegger’in klasik batı metafiziği eleştirisi, teknoloji eleştirisiyle tamamlanmıştır. Ona göre düşünme, varlık nedir? temel sorusunu dikkate almayan hesaplayıcı düşünmeye dönüşürken ortaya çıkan metafizik sonuç ise, varlığın unutulmuşluğu diye karşılık bulacaktır.²² Bu metafizik sonuç, dijitalleşme çağında insanı ikamet ettiği özü olan şeylerin olduğu dünyadan kopararak ancak sayılabilir şeylerin varolduğu enformatik bir kürede ikamete zorlamaktadır.

Neresinin dijital neresinin gerçek dünya olduğunu, çevrimiçi dünyanın bilgisayarlarımızın ekranlarına sıkıştığı dönemlerde anlamakta zorlanmıyorduk. Fakat artık ‘nesnelerin internetinden bahsettiğimiz günümüzde etrafımızı saran bütün nesnelerin birbirine bağlandığı bir ağ, etrafımızı sarmış görünüyor. İnsanın etrafını saran bu ağ, yapay zekalar ve hükmettiği sensörler aracılığıyla öfkemizi, sevincimizi, ihtiyaçlarımızı, hayallerimizi hatta kimse yokken mırıldandıklarımızı kısacası bütün ağımızdan çıkanları dinliyor. Etrafımızı saran bu ağ, bizim için bazen bir arkadaş bazen bir anne bazen akıl bir insan rolüne bürünerek bu roller doğrultusunda dinlediklerine cevap vererek ve bazen çözümler bularak gerçek deneyimlerin yerine geçmeye çalışıyor. Örneğin, yapay zekaların, önceden önemli günlerimizi bildirimlerle hatırlatması, artık yapay zekalarla yapılabilen sohbetlere ve onun bir arkadaşımızın yerini almasına dönüşüyor. Bütün bu olanlar, “hayatlarımızın nicelikselleştirme (sayısallaştırma) yoluyla nasıl düzene sokulup yapılandırıldığını ve onun yaşamının, bedensel deneyimleriyle paralel giden enformasyonel alanlar ve etkileşimler aracılığıyla nasıl yaşandığını açıkça temsil eder ve görünür kılar.”²³ Doğanın enformasyonel olarak inşası, modern düşüncenin çerçeveleme aracılığıyla iş gören hesaplayıcı düşünmesinin emrindeki modern bilimlerin eliyle olur. Heidegger modern fizik üzerinden bu durumu şöyle açıklar: “Hesaplama aracılığıyla saptanabilir olan doğa, şu veya bu biçimde kendisini bildirir ve bir enformasyon sistemi olarak düzenlenebilir bir şey olarak kalır.”²⁴ Ona göre, varolanların hesaplayıcı düşünce aracılığıyla birer enformatik kaynağa dönüştürülmesi ve giderek dünyanın enformatik nesnelerin dijital küresine dönüşmesi için doğa bilimleri kullanılır.

²¹ Byung-Chul Han, *Yeryüzüne Övgü*, 62.

²² Francesca Brencio, “From Fixing to Thinking: Martin Heidegger’s Contribution to Medical Cares”, *Heidegger and Contemporary Philosophy*, ed. Carmine Di Martino (Switzerland: Springer, 2021), 156.

²³ D. E. Wittkower, “What Is It Like to Be a Bot?”, *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*, ed. Shannon Vallor (New York: Oxford University Press, 2022), 369.

²⁴ Heidegger, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, 66.

Yerküre dijitalleşmeden önce aletheia (açıklık) olarak hakikatin tamamlayıcısı olan bir kapalılığı temsil etmektedir. Burada, “Yeryüzü de hiçbir erişime izin vermeyen öz olarak kendini kapatanı temsil eder.”²⁵ Yeryüzü hakikati örterek kendi özelliğini korurken açıklık olarak hakikate izin vermektedir. Ama modern düşüncenin bilim aracılığıyla bize sunduğu şey, gizli hiçbir nokta kalmayacağına dayalı şeffaf bir hakikat illüzyonudur. Bu modern bilimin her şeyi analiz edilebilir bir nesne olarak gören yaklaşımının bütün bir varolan alanına teşmil edilmesiyle el altında ve örtük bir hakikati olmayan verilere dönüştürülmüşlerdir. “Dünya, verilere dönüştürüldüğünde şeffaflaşır. Algoritmalar ve yapay zeka insan davranışını da şeffaf, yani hesaplanabilir ve yönlendirilebilir hale getirir. Dijital düzenin ruhu Dataizm, veri totalizmidir. Anlatının yerine hesaplamayı geçirir. Dijital, sayısal demektir. Sayısal da anlatıdan daha şeffaf, daha hazırdadır.”²⁶ Sayısallaştırılan her şey bir kaynak olarak istiflendiğinde artık örtük bir tarafları yani açılacak bir hakikatleri yani özleri kalmaz. Şeffaflaşmak veriye dönüşmektedir. Verinin kokusu, tadı, dokunulacak bir cismi olmadığından yerküremizin dijitalleşmesi ile her şey ulaşılabilir olmuştur. Mesafeleri yok eden dijitalleşme, her şeyin hakikatinin birer veriye indirgenmesi şartıyla hiç zahmetsiz bütün bir veriye indirgenmiş hakikate ulaşmamızı sağlamıştır.

Heidegger *Varlık ve Zaman* kitabında hakikatin çağrısını şöyle ifade etmektedir: “Çağrı her türlü beyandan yoksundur. Hatta o, kendini sözcüklerle bile dile getirmez. Bununla birlikte asla karanlık ve belirsiz değildir. *Vicdan sadece ve daima suskunluk modusunda konuşur.*”²⁷ Dijitalleşme ise bize, karanlığın ve belirsizliğin olmadığı her şeyin açıkça beyan edildiği büyük bir gürültü sunmaktadır. “Dijitalleşme, (...) sessizliği bir kenara atmakla kalmadı, bilakis dokunma duygusunu, maddi olanı, kokuları, kokulu renkleri, her şeyden önce de toprağın ağırlığını yok etti. Human [insan] humusa, toprağa geri dönüyor. Toprak bizi mutlu eden rezonans alanımızdır.”²⁸ Dijitalleşme, insan ile geldiği toprağa döneceği gerçeğinin arasına hakikat illüzyonu olan bir duvar örmüştür. Bu duvar sadece insan ve şeylerin hakikatinin arasında değil insanın kendi hakikatiyle kendisi arasında da yükselmektedir.

Dijital kürede yaşayan bizlerin etrafı tamamen tarayıcılar, kameralar, elimizdeki telefonlar vb. cihazların yazılımlarla birbirine bağlandığı ve akıllandığı bir ağ tarafından örülmüştür. Bu cihazları birbirine bağlayıp, akıllandırmak için yarattığımız algoritmalar, bütün varolanlar gibi bizleri veriye indirgeyerek birer dijital versiyonumuzu oluşturmaktadır. Bu yeni metafizik sadece varolanları değil insanı da özü olmayan yen bir dijital varlık olarak kurgulamıştır. Modern metafiziğin teknoloji yoluyla ortaya çıkardığı varlığın unutulmuşluğu problemi bir hakikat

²⁵ Byung-Chul Han, *Palyatif Toplum*, çev. Haluk Barışcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2022), 56-57.

²⁶ Byung-Chul Han, *Palyatif Toplum*, 58.

²⁷ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2018), 408.

²⁸ Byung-Chul Han, *Yeryüzüne Övgü*, 119.

krizini doğururken; varlığın ve insanın hakikati gibi dini hakikat de bu iç boşalmasından nasibini alacaktır.

Heidegger için tarih içerisinde akan hakikat anlayışları her çağda bir şekilde dondurulur. Ona göre bu dondurma işlemi, “metafizik geleneğin ‘çekirdeğini’ oluşturan, birbirini takip eden ve değişen tarihsel onto-teolojiler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu onto-teolojiler, ‘bir bütün olarak ve olduğu haliyle varlıklara ilişkin hakikati’ tesis eder; başka bir deyişle, bize varlıkların hem ne olduğunu hem de nasıl olduğunu söylerler.”²⁹ Onto-teoloji, varlığın kendi içinde ne olduğunu teolojik olarak ararken, dışardan büyük ihtimalle bir Tanrı tarafından ne olduğunun söylenmesiyle beraber o varolanın hakikatini geçici olarak tarihin akışından yalıtılarak sabitlemektedir. Bir onto-teoloji, metafizik geleneğin çekirdeğini oluşturuyorsa modern metafizik anlayışın çekirdeğini oluşturan onto-teoloji, modern teknolojinin emrinde varolanların hakikatlerini dijitalleşmenin ruhuna uygun bir şekilde birer kaynak ve veri olarak sabitlemektedir.

3. Dijitalleşen Dünyada Hakikatin/Dini hakikatin Olanığı: Passing God

“Heidegger, Platon’dan bu yana felsefedeki tüm büyük düşünürler gibi Nietzsche’yi de onto-teolojik bir filozof olarak görür. Nietzsche’ye göre varlıklar, ancak ‘Güç İstenci’nin (*Will to Power*) birleştirici ilkesi aracılığıyla birer varlık olabilirler.”³⁰ Ona göre büyük filozofların tamamında olan ve varlık sistemlerini ayakta tutan ilke, Nietzsche’de güç istenci olarak adlandırılır. Orta Çağ hatta daha uzun süredir Tanrı’nın üstlendiği bu rol Nietzsche’nin meşhur ‘Tanrı öldü’ ifadesiyle yerini güç istenci kavramına bırakmıştır. Modern düşüncenin kaderi olarak teknolojinin güdümünde onto-teoloji her metafizik çağ için yaptığı şeyi yaparak bütüncül bir varlık anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışa göre, birer kaynak olarak gördüğümüz varlıkların biriciklikleri doğal olarak kendilikleri ve buna bağlı kendi hakikatlerinin önemi kalmamaktadır. Bize göre artık varlıklar, “maksimum verimlilikle optimize edilmeyi, düzenlenmeyi ve geliştirilmeyi bekleyen özünde anlamsız malzemeler”³¹ olarak konumlandırılır. Teknolojik nihilizm çağı olarak adlandırılacak bu çağ “tüm varlıkların varlığını, ‘ebedi tekerrür eden güç istenci’ olarak”³² tanımlamaktadır. Nietzsche’nin “Tanrı öldü.” sözü kendini, ‘...yerine güç istenci geçti.’ şeklinde tamamlanmaktadır.

²⁹ Iain Thomson, “Understanding Technology Ontotheologically, or: the Danger and the Promise of Heidegger, an American Perspective”, *New Waves in Philosophy of Technology*, ed. J. K. Berg Olsen vd. (New York: Palgrave-Macmillan, 2009), 150.

³⁰ Ben Vedder, “Religion and Theology”, *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 333.

³¹ Iain Thomson, “Ontotheology”, *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 322.

³² Thomson, “Ontotheology”, 322.

Dijital çağ, teknoloji aracılığıyla bütün varlık alanını enformatik bir ikamet alanına çevirerek kendi varlık anlayışını ortaya çıkarırken bu varlık anlayışını bir arada tutacak ilkesini yani kendi tanrısını (güç istenci) inşa ediyordu. Bu yeni Tanrı, varlık sistemi için bir güvence, onu bir arada tutan bir ilke olmaktan öte geçemiyordu. Modern metafiziğin tanrısı teknoloji, dijital küresinin tanrısı olarak, hesaplanabilir varlıkların hesaplama imkanı ya da ilkesi şeklinde çalışmaktaydı. Heidegger'e göre, bize bütün bunların sonunda kaybettiğimiz hakikati verecek, varlığın unutulmuşluğuna son verecek Tanrı, bu olamazdı. Heidegger göre: "Bizi ancak bir Tanrı kurtarabilir." Bu, bir insanın değil, sadece bir Tanrı'nın bizi yeni bir başlangıca taşıyabileceği ve metafizik sonrası ile teknoloji sonrası çağı açabileceği anlamına gelir."³³ Dijitalleşmenin çevrelediği bizi, buradan kurtarabilecek bir tanrı, varolanlara benzer bir şekilde teoloji ve metafiziğin kesin tanım beklentisini karşılayacak bir tanrı olmamalıdır. "Son Tanrı, Hristiyan Tanrısı'ndan tamamen başkadır; o, bir 'geçip giden' Tanrı'dır."³⁴ bu ne teolojik ne de varlık perspektifinden ispatlanabilir ya da nesneleştirilebilir bir Tanrı değildir. Mevcut metafiziğin tanrısının Heidegger'in bahsettiği son Tanrı olması beklenemez. Çünkü, üretilmiş bir tanrının kendini üreten bir metafiziği aşması imkansızdır.

Dijitalleşen küre kendi tanrısını, bu küreyi ayakta tutan bir ilke, en yüksek ilke ve değer olarak konumlandırırken; birer enformatik özsüz veriye dönüştürdüğü varlık aleminin en yücesi olarak konumlandırmıştır. Dataların en yücesi bize Platon'un 'en yüksek idea'sını hatırlatmaktadır. Bu en yüksek ilke aynı zamanda en yüksek bilgi olan hakikati ifade etmektedir. Fakat dinin en yüksek kavramı mevcut teknolojik çağın onto-teknolojik yaklaşımıyla en yüksek veriye dönüştürülmüştür. Böylece, en yüksek hakikat de nesneleştirilmiştir. Oysa Heidegger'in ifade ettiği son Tanrı, ontolojik, teolojik veya metafizik değildir. Ona göre, "kutsallık (*das Heilige*) deneyimini, Varlık'ın bir 'bütünlük/esenlik' (*Heil*) olarak deneyimlenmesine bağlar. Onto-teoloji, Tanrı'nın ve tanrıların yer bulamadığı bir Varlık anlayışıdır. Onto-teolojide Varlık'ın unutulmuşluğu sürdüğü müddetçe, tanrıların tarihselliği de unutulmuş kalacaktır."³⁵ Heidegger'in Tanrı'sı nesneleştirilemez görünmektedir. Son Tanrı, varlığı bir bütün olarak deneyimlediğimiz bir tür kutsallık ortamında insanın yaşayabileceği bir an olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karşılaşma imkanı insanı, ikamet ettirildiği dijital kürenin herkese açık olarak sunduğu hakikatinin tam karşısında gizemli, belirsiz, kontrolsüz bir an olarak bu çerçevelenmenin dışına taşıyabilecektir.

Heidegger, modern düşünmenin teknoloji eliyle kurduğu bu dijital küreden bizi çıkaracağını düşündüğü Tanrı ile karşılaşmayı, belirli bir varlık anlayışına sahip insanın yapabileceğini düşünür. Heidegger bu görev için şairin uygun olduğunu düşünmektedir. "Şairin kendisi, ilki tanrılar ile ikincisi halk arasında durur. O,

³³ Christian Sommer, "The Perfection of Gestell and the Last God. Heidegger's Criticism of Techno-Nihilism", 30.

³⁴ Vedder, "Religion and Theology", 333.

³⁵ Vedder, "Religion and Theology", 334.

dışarıya, tanrılar ve insanlar arasındaki o 'ara bölge'ye fırlatılmış olandır. Ancak insanın kim olduğu ve varoluşunun nereye yerleştiği, ilk ve sadece bu 'ara bölge'de karara bağlanır."³⁶ Heidegger şairi kutsal bir açıklıkta Tanrı ile karşılaşabilen ve bunları doğrudan değil de şiirle diğer insanlara ifade edebilen bir aralığa yerleştirmektedir. Ona göre, (özellikle antik Yunanlıları hesaba katarak ifade eder) "İnsan bu yeryüzünde şairane konaklar."³⁷ İnsanın konaklamasının özü şairane olduğunda, şairin anlattıklarına kulak verebilecektir. O halde hakikate kulak verebilmek bir tür ona hazır olmaklık olarak tanımlanabilir. Fakat bir algoritmalar ağının içerisinde enformatik konaklayan insanın bu hakikate kulak kabartması imkansız hale gelecektir.

Heidegger sanatı, teknolojik kuşatmadan yani bu dijital hakikat sınırsızın şeffaflığından kurtuluş yolu olarak görmektedir. Çünkü, "Sanat da mühendislik gibi bir *techne*'dir."³⁸ Bu iki *techne*'den mühendislik yani teknoloji dünyayı el altında duran bir kaynak gibi açmaktadır. Fakat sanat, varlığın ve hakikatin, kendi gizemine sadık kalarak açılmasına imkan sağlamaktadır. Heidegger'in sanatı böyle bir noktada konumlandırmasının nedeni insanın dünyada şairane ikametinde gizlidir. Heidegger'e göre insanın hakikatle kurduğu ilişki, dünyada nasıl ikamet ettiğini yani nasıl varolduğunu gösterir. Çünkü Tanrı ya da hakikatle buluşma bir hazır bulunma hali gerektirmektedir. Teknolojinin şeffaflık iddiasıyla ortaya attığı açıklık ve onto-teoloji aracılığıyla dayatılan tamamen açık Tanrı anlayışına karşı dijital bir hazır bulunuşluk gerektiriyorsa, her hakikat telakkisi kendine uygun bir hazır bulunuşluk yani ikamet etme şekli gerektirmektedir. Şairane ikameti, bu şekilde yorumlandığında sanatın poetik yani örtülü anlatım şekline uygun bir hakikate hazır bulunuşluk olarak konumlandırmak kaçınılmazdır. "Kutsalın huzurunda yaşama ve hakikatin (truth) ortaya çıkmasını beklemeyle ilgili bu şiirsel ikamet tarzı, söylemeye bile gerek yok ki, modern Batı uygarlığında egemen olan teknolojik yaşam tarzının tam zıddını oluşturmaktadır."³⁹ Varlığın hakikati şiirseldir. Şiirsel yani gizemli, örtülü hakikat kendini bulunduğu kutsal zemininde ikamet ederek bekleyen insana açacaktır.

Dijital kürenin bize sunduğu hakikat herkes için her an ulaşılabilir, şeffaf ve bir kaynak anlamı taşımaktadır. Fakat varlığın gizemli özü olarak ifade edebileceğimiz kutsal olanda 'Son Tanrı' ile karşılaşma anlamına gelecek örtülü hakikatin, kaynak olması, her el altında olması veya şeffaf olması mümkün değildir. Heidegger'e göre, şairler bu gizemin açılmasının eşlikçileridir. Heidegger, bir

³⁶ Martin Heidegger, *Elucidations of Hölderlin's Poetry*, çev. Keith Hoeller (New York: Humanity Books, 2000), 64.

³⁷ Heidegger, *Elucidations of Hölderlin's Poetry*, 64.

³⁸ Clifford G. Christians, "The Technological Problem: Instrumentalism and Its Cognates", *In Media Ethics and Global Justice in the Digital Age*, ed. Clifford G. Christians (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 57.

³⁹ John Williams, "Heidegger'in Din Felsefesi", çev. Mehmet Türkeri - Murat Yıldız, *Tabula-Rasa* 2/6 (2002), 29.

peygamber yerine düşünülebiyecek şairin, “insanlar ve tanrılar arasındaki ilişkinin Roma tarzı yorumunu ifade eden bir ‘dinin’”⁴⁰ yani Hristiyanlığın peygamberiyle karıştırılmaması gerektiğini düşünmektedir. Heidegger’in ifadesiyle, “Şiirsel olarak önceden bildirilen kutsal, yalnızca tanrıların görünmesi için zamanı açar ve tarihsel insanın bu yeryüzü üzerindeki ikametinin yerini işaret eder.”⁴¹ Şair, Tanrı’yı anlatmaz tarihsel alanda Tanrı’yı tecrübe etmek için insanın nerede ve nasıl ikamet edeceğine rehberlik eder ki bu da Roma’da özellikle teolojik bir hüviyete bürünen peygamberlerden ziyade bir müşid gibi hakikatin tecrübesine eşlik eder.

Heidegger, modern düşüncenin çoktan gizemli hakikati teknoloji eliyle şeffaflaştırmasının, onun varlık anlayışına bağlı olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Heidegger’in hakikatin örtük yapısına yaptığı vurgu, modern düşüncenin hakikatin kendi tarzından açılmasına imkan vermediğini göstermiştir. Bunun için yeni bir düşünme tarzına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünme tarzı, bir tür bulunmaya yani ikamet etmeye karşılık gelen insanın yeryüzünde bulunmasını imlemektedir. Varlığı bu şekilde düşünme tarzı, modern düşünme tarzından tamamen farklıdır. Heidegger, ikinci dünya savaşından sonra Bremen konferansları adlı derslerinde yeni düşünme tarzını ortaya koymuştur. O “şey (nesne) hakkındaki yeni anlayışının anahtarı olan ‘dörtlü’ (das Geviert) terimini ilk kez burada, açılış dersi olan ‘Şey’ (The Thing) metninde tanıtır.”⁴² O varolanların önce tanımlara ve sonunda datalara indirgendikleri bir metafiziği, varolanların dünyadaki ikametleri içerisinde anlaşılabilir olduğunu gösterdiği dörtlü anlayışıyla aşmaya çalışmaktadır. Onun “Dörtleme (*das Geviert*) düşüncesi, şeylerin ilişkiselliğine dair bir düşüncedir. Bu kavram; Heidegger’in bir şeyi ‘şey’ kılan asli unsurlar olarak gördüğü yeryüzü, gökyüzü, ilahiyatlar ve ölümlülerin bir araya gelişini (toplantısını/gathering) adlandırır.”⁴³ Şey, sonlu olan fakat kendi dünyası ile sınırlı kalmayan yer gök arasında bu şekilde ikamet etmektedir. Şey artık bir öznenin nesnesi değildir.

Heidegger’in dörtlüsü, data olarak dijital dünyada ikamet etmeye zorlanan varlığı ‘Şey’ olarak kendi asli hakikatine davet etmektedir. Şey, yerden, gökten, ölümlülüğünden koparılan nesneleştirilmiş varlığın, dörtlü ile tekrar bağlarını kurması, bir anlamda hayata dönmesi demektir. Bu yüzden şey, sonluluğundan yerin ve göğün verdiklerini birleştiren ve kendi sonluluğunun ötesine, Tanrı’ya açılan bir yolu ifade etmektedir. Heidegger’in ifadesiyle, “Ancak — muhtemelen aniden— dünya bir dünya olarak ‘dünyalaştığında’, ancak o zaman o halka parıldamaya başlar; yani yeryüzü ve gökyüzü, ilahiyatlar ve ölümlülerin tınısının o yalın birliğin uyumuna doğru kendisini özgürce sıyırdığı o eklem yerleri parıldar.”⁴⁴

⁴⁰ Heidegger, *Elucidations of Hölderlin’s Poetry*, 137.

⁴¹ Heidegger, *Elucidations of Hölderlin’s Poetry*, 137.

⁴² Andrew J. Mitchell, “The Bremen Lectures”, *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 244.

⁴³ Andrew J. Mitchell, “The Fourfold”, *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. François Raffoul - Eric S. Nelson (London: Bloomsbury Academic, 2013), 297.

⁴⁴ Martin Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, çev. Albert Hofstadter (New York: Harper & Row, 1971), 179-180.

Heidegger'in dörtlüsünün bir halka gibi ortaya çıkmasının adı dünyadır. Dörtlü, şey üzerinden bir halka oluşturmaktadır. Heidegger'e göre, "Şeyleyerek, şeyler şey olurlar. Şeyleyerek, onlar dünyayı işaret ederler – dünyayı bağrılarında taşırlar (doğururlar)."⁴⁵ Bir nesnenin aksine şeyler biriciktir. Bu dünyayla ilişkisi yani yer, gök. Ölümlülük ve ilahi olanla ilişkisi bağlamında şeyler eşsizdir. Böylece her şeyin birbirinin yerine geçebildiği birer kaynak olduğu dünya ile şeyin biricik olduğu dünya, dijital ve yerküre olarak birbirinden tamamen farklıdır. Çünkü şeyleşme ile şey asla bir tanıma, sona, nihayete ermez. Yani asla nesne gibi olmaz, şey adeta dörtlünün halkasında gezinir durumdadır. Heidegger'e göre: "Şeyler henüz hiçbir zaman şey olarak ortaya çıkamamıştır."⁴⁶ Şeyler böylelikle işaret ettikleri dünyanın ve hakikatin gizemli doğalarına uygun bir şekilde nesneleşmeden kalmışlardır.

Sonuç

İşte tam bu noktada; Heidegger'in bizi ancak onun kurtaracağını söylediği bir Tanrı, nesneleştirilemeyen, geçip giden bir Tanrı, onto-teolojik bir kodlamaya veya dataya asla indirgenemeyecek bir Tanrı ve algoritmalarının talimatlarının en yüksek sonucu olarak tanımlanamayan bir Tanrı kurtaracaktır. Yoksa dinin en yüksek hakikati olarak konumlandırılmış ama aslında dijital kürenin kendini ayakta tutmak için tanımladığı bir Tanrı bizi dijital küreye daha sıkıca bağlayacaktır. Heidegger düşüncesi Dini hakikat olarak sunulan böyle bir Tanrı yerine hakikatin gizemli doğasına uygun bir Son Tanrı'dan bahsetmektedir. Diğer hakikatler gibi dini hakikat de köklerini Antik Yunan düşüncesinde bulabileceğimiz günümüz teknolojik anlayışının etkisiyle nesneleştirmiştir. Çoğu çevrelerce özellikle çağımızda dini bilgilerin birer hakikat olması için nesnel olması, sabit olması veya şeffaf olması savunulmaktadır. Heidegger için bilgiler bir kenara fakat hakikatin nesnel olması modern düşüncenin teknoloji eliyle zirveye taşıdığı bir aldatmacadır. Ona göre hakikat tecrübe edilebilir bir şeydir. Nesneleşemeyen şey'lerin, ontik varoluşlarıyla gezinen şeylerin, işaret ettikleri dünyanın ve hakikatin gizemli doğalarına uygun bir şekilde bekleyen insanın bir nasip olarak din dahil her şeyin hakikatiyle karşılaşmasıdır. Bu gizemli olanın kendini açması olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksa bilgisayarın başında her oturuşunda ya da telefonu elime her alışımında elimin altında olan şey bir Tanrı olamaz. Heidegger'in eleştirileri ve kavramsallaştırmaları, özellikle hakikatin öznel bir tecrübe ile ayan olacak olan olarak tarif edildiği İslam tasavvufu ve farklı mistik düşünme tarzlarıyla karşılaştırılabilir. Çünkü bu tarz düşünürlerin birçoğu, Tanrı'nın da diğer her şey gibi nesneleştirilmesinin, onun hakikat olmaktan uzaklaştırılması olacağı nazarına sahiptirler.

⁴⁵ Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, 197.

⁴⁶ Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, 179.

Teknolojik nihilizm çağı, ya da Heidegger'in Hölderlin'den alıntılıdığı "...ve yoksul bir zamanda şairler ne içindir?"⁴⁷ ifadesinde olduğu gibi, modern düşüncenin teknoloji ile inşa ettiği dijital dünyamızın tanrılar tarafından terk edildiği yoksul bir çağdır. Heidegger'e göre: "Yoksul bir zamanda şair olmak demek: Şarkı söyleyerek, firari tanrıların izine eşlik etmek demektir. İşte bu yüzden dünyanın gecesinde şair, Kutsal olanı dile getirir. İşte bu yüzden, Hölderlin'in dilinde dünyanın gecesini, kutsal gecedir."⁴⁸ Modern metafiziğin nesneleştirmek istediği Tanrı dünyayı terk etmiştir. Ancak kutsal bir ortam onun tekrar tüm gizemiyle aramıza dönmesine olanak sağlayacaktır. Şair dünyanın gecesinin karanlığının bir an sonra sökecek şafağının şarkılarını söylemekle mükelleftir. Şairin bütün şiirleri her zaman kutsal gecenin ardından getirdiği hakikat üzerinedir.

---

⁴⁷ Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, 91.

⁴⁸ Heidegger, *Poetry, Language, Thought*, 92.

Kaynakça/References

- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.
- Brencio, Francesca. "From Fixing to Thinking: Martin Heidegger's Contribution to Medical Cares". *Heidegger and Contemporary Philosophy*. ed. Carmine Di Martino. 8/149-168. Switzerland: Springer, 2021.
- Byung-Chul Han. *Palyatif Toplum*. çev. Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2022.
- Byung-Chul Han. *Yeryüzüne Övgü: Bahçelere Bir Yolculuk*. çev. Nafer Ermiş. İstanbul: İnka Kitap, 2021.
- Christians, Clifford G. "The Technological Problem: Instrumentalism and Its Cognates". In *Media Ethics and Global Justice in the Digital Age*. ed. Clifford G. Christians. 32-91. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Çüçen, A. Kadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi, 3. Basım, 2003.
- Di Martino, Carmine. "Heidegger and the Conception of Technology as Fate". *Heidegger and Contemporary Philosophy*. ed. Carmine Di Martino. 8/53-75. Switzerland: Springer, 2021.
- Ess, Charles. "Toward an Existential and Emancipatory Ethic of Technology". *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. ed. Shannon Vallor 588-608. New York: Oxford University Press, 2022.
- Hansen, Stig Børsen. *Philosophers of Technology*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2020.
- Heidegger, Martin. *Elucidations of Hölderlin's Poetry*. çev. Keith Hoeller. New York: Humanity Books, 2000.
- Heidegger, Martin. *Poetry, Language, Thought*. çev. Albert Hofstadter. New York: Harper & Row, 1971.
- Heidegger, Martin. *Tekniğe İlişkin Soruşturma*. çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1998.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. çev. Kaan H. Ökten. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2018.
- Kirkland, Sean D. "Heidegger and Greek Philosophy". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul - Eric S. Nelson. 1/77-86. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Lee, Keekok. "Homo faber: the Unity of the History and Philosophy of Technology". *New Waves in Philosophy of Technology*. ed. J. K. Berg Olsen vd. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

-
- Milchell, Andrew J. "The Bremen Lectures". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul - Eric S. Nelson. 1/243-249. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Milchell, Andrew J. "The Fourfold". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul - Eric S. Nelson. 1/297-303. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Platon. *Yasalar*. çev. Candan Şentuna, Saffet Babür. İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2007.
- Ruin, Hans. "Technology". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul, Eric S. Nelson. 489. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Sinclair, Mark. "Coming to Terms with Nihilism: Heidegger on the Freedom in Technology". *The Movement of Nihilism*. ed. Laurence Paul Hemming vd. 1/155-169. Great Britain: Continuum International Publishing Group, 2011.
- Sommer, Christian. "The Perfection of Gestell and the Last God. Heidegger's Criticism of Techno-Nihilism". *Heidegger and Contemporary Philosophy*. ed. Carmine Di Martino. 8/23-33. Switzerland: Springer, 2021.
- Thomson, Iain. "Ontotheology". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul - Eric S. Nelson. 319-329. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Thomson, Iain. "Understanding Technology Ontotheologically, or: the Danger and the Promise of Heidegger, an American Perspective". *New Waves in Philosophy of Technology*. ed. J. K. Berg Olsen vd. 1/146-166. New York: Palgrave-Macmillan, 2009.
- Vallor, Shannon. "Introducing the Philosophy of Technology". *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. ed. Shannon Vallor. 2 Cilt. New York: Oxford University Press, 2022.
- Vedder, Ben. "Religion And Theology". *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. ed. François Raffoul - Eric S. Nelson. 329-337. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Verbeek, Peter-Paul. "The Empirical Turn". *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. ed. Shannon Vallor. 1/35-54. New York: Oxford University Press, ts.
- Williams, John. "Heidegger'in Din Felsefesi". çev. Mehmet Türkeri - Murat Yıldız. *Tabula-Rasa* 2/6 (2002), 187-224.
- Wittkower, D. E. "What Is It Like to Be a Bot?" *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. ed. Shannon Vallor. 358-373. New York: Oxford University Press, 2022.